

Історико-політичні проблеми сучасного світу:  
Збірник наукових статей. – Чернівці:  
Чернівецький національний університет,  
2018. – Т. 37-38. – С. 173-180

Modern Historical and Political Issues:  
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:  
Chernivtsi National University,  
2018. – Volume. 37-38. – pp. 173-180

УДК: 94:321.72(478)

© Віоріка Буруян<sup>1</sup>

### Походження інституту державного представництва на території Молдови

Після здобуття незалежності у Республіці Молдова розпочався процес побудови нової системи державного управління. Особливу роль у ньому надано інституціоналізації територіальної державної адміністрації. З часу прийняття нормативної бази у листопаді 1998 р., який створив префектурне відомство, і дотепер у спробах реформування місцевої державної адміністрації та для консолідації деконцентрованої адміністрації було створено кілька моделей представництва держави. Важливо зазначити, що наша країна у своїй історичній еволюції встановила певні традиції щодо представництва держави на своїй території, яка могла б бути перейнята та адаптована у процесі побудови нинішньої системи державного управління. З цих причин ми маємо намір проаналізувати інститути місцевої адміністрації у Молдові та їх функціональні компоненти.

Адміністрація румунських феодальних держав мала яскраво виражений централізм, що визначалося необхідністю зміцнення єдності та цілісності держави. Усі феодальні інститути в румунських державах були нерозривно пов'язані з правителем, людиною та його функціями. Правитель не лише виконував усі функції держави, але й здійснював їх безпосередньо або через делегатів, тим самим забезпечивши лідерство та безпосередньо беручи участь разом із представниками панівного класу у створенні та організації судової і військової влади, податкових структур.

Принцип делегування влади передбачає передачу компетенції та відповідальності від центру деяким місцевим агентам державної влади, що діють в ім'я та в межах повноважень Правителя.

Вищу посаду обіймав «râncălab» (пиркелаб), один з найстаріших і найважливіших сановників румунських країн. Він представляв правителя і забезпечував виконання королівських рішень всередині країни, тому мав велику владу в країні, перебуваючи на вершині адміністративної ієрархії місцевих губернаторів. Через це «пиркелаб» і старости обиралися правителем з великих бояр.

Таким чином, інститут державного представництва має багаті історичні традиції і бере початок ще з часів Молдовського королівства. Пиркелаб виконував важливі юридичні, військові, фіскальні функції, а поряд з іншими королівськими слугами був механізмом управління земельними ресурсами. За час своєї еволюції цей інститут зазнав змін, але сутність залишається стабільною, щоб представляти центральну владу на місцевому рівні.

**Ключові слова:** Молдова, адміністративна реформа, правитель, представник на території.

### The origin of the institution of the state representative in the territory of Moldova

After obtaining independence, the process of building a new system of public administration started in the Republic of Moldova. A special role in this process was given to the institutionalization of the territorial state administration. Since the adoption of the normative framework in November 1998, which created the prefect institution, and until now, in the desire to reform the local public administration and to consolidate the deconcentrated administration, several models of state representation in the territory were attempted. We consider it important to mention that our country, in its historical evolution, has established certain traditions regarding the representation of the state in the territory, which could be taken over and adapted to the construction of the present system of public admin-

<sup>1</sup> Кандидат наук, кафедра політичних та адміністративних наук, Факультет міжнародних відносин, політичних та адміністративних наук, Державний університет Молдови, Республіка Молдова, E-mail: buruianviorica@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2852-8945>, <https://doi.org/10.31861/mhpi2018.37-38.166-173>.

istration. For these reasons, we intend to analyze the exponents of local administration in Moldova and its functional components.

The administration of the Romanian feudal states had a pronounced centralizing character, determined by the need to strengthen the unity and state integrity. All the feudal institutions in the Romanian states were inextricably linked to the ruler, the person and his functions. The Ruler not only held all the functions of the state but also exercised them directly or through delegates, thus assuring the unit of leadership and participating, together with the representatives of the dominant class, directly, in the creation and organization of the judiciary, military, tax structures. The principle of delegation of power involved the transfer of competence and responsibility from the center to certain local agents of state power acting in the name and authority of the Ruler.

The superior position was held by the *pârcălab*, one of the oldest and most important dignitaries in the Romanian countries. Pârcălabul represented the ruler and ensured the implementation of the king's decisions within the country, which is why he enjoys great authority in the country, being at the top of the administrative hierarchy of the local governors. Because of this, the pârcălab and the staroste were named by the ruler of the great boyars.

Therefore, the institution of the state representative in the territory has rich historical traditions and dates back to the Moldovan state. The pârcălab had important legal, military, fiscal functions, and alongside with other royal servants, was the mechanism of land administration. During its evolution, this institution has undergone changes, but the essence remains stable, to represent central power locally.

**Keywords:** Moldova, administration reform, ruler, representative in the territory.

Republica Moldova s-a constituit ca stat suveran, independent și democratic la 27 august 1991 odată cu adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova, dată de la care a demarat procesul de edificare a unui sistem nou de administrație publică. Un rol aparte în acest proces i-a revenit instituționalizării administrației de stat teritoriale. De la adoptarea cadrului normativ din noiembrie 1998, prin care a fost creată instituția prefectului, și pâna la momentul actual, în dorința de reformare a administrației publice locale și de consolidare a administrației desconcentrate, au fost schimbate câteva modele de reprezentare a statului în teritoriu. Ținem, în acest context să menționăm, că țara noastră, în evoluția sa istorică a statornicit anumite tradiții referitoare la reprezentarea statului în teritoriu, care ar putea fi preluate și adaptate la construcția sistemului prezent de administrare publică. Din acest motiv ne propunem, în cele ce urmează, să analizăm exponenții prin care se realiza administrarea la nivel local în Moldova istorică și componentele sale funcționale.

Din punct de vedere administrativ, teritoriul Țării Moldovei se diviza în sate, târguri (orașe) și o unitate administrativ-teritorială intermediară între domnie și sat, respectiv, oraș, numită ținut. Divizarea administrativă a teritoriului statului este contemporană perioadei de întemeiere a statelor române. Unitățile administrativ-teritoriale s-au constituit, în special, cele intermediare, din rațiuni politice, din necesitatea domnitorului de a avea un reprezentant propriu în teritoriu. Însăși originea etimologică a termenului *ținut* s-a format având la bază funcția reprezentării centrului în teritoriu. Provenit de la verbul latin *tenetum*, a *ține*, indica faptul că reprezentantul autorității centrale *ținea un anumit teritoriu*, în sens de suprafață asupra căreia își extindea competența jurisdicțională.

Administrația statelor feudale românești purta un pronunțat caracter centralizator, determinat de necesitatea de consolidare a unității și integrității statale. Toate instituțiile feudale din statele românești au fost legate indisolubil de domn, de persoana și funcțiile sale. Domnul, nu numai că a deținut toate funcțiile de stat, dar le-a și exercitat direct sau prin delegați, asigurând în felul acesta unitatea de conducere și participând totodată, împreună cu reprezentanții clasei dominante, în mod nemijlocit, la crearea și organizarea aparatului judecătoresc, militar, fiscal etc. Deci în fapt și în drept puterea domnească era fără limite<sup>2</sup>.

Domnitorul reprezenta întruchiparea puterii executive și deținea plenitudinea exercițiului politicii interne și externe a statului. Asigurarea unității politice se obținea prin intermediul mecanismului delegării de atribuții către diferiți dregători, domnitorul exercitând autoritatea ierarhică asupra tuturor

<sup>2</sup> Grigoraș N. (1971) Instituții feudale din Moldova: Organizarea de stat până la mijlocul secolului al 18-lea. București: Acad. R.S.R., p. 6.

dregătorilor. Principiul delegării puterii presupunea transferul de competență și responsabilitate de la centru către anumiți agenți locali ai puterii de stat care acționau în numele și din autoritatea domnului.

În fruntea acestora se afla *pârcălabul*, una dintre cele mai vechi și importante dregătorii din țările române. Apărută inițial din necesitatea edificării entităților statale unitare, această dregătorie în dezvoltarea sa istorică, din teritoriul dintre Prut și Nistru, a cunoscut câteva episoade determinate de evoluția societății românești, per ansamblu. Din punct de vedere etimologic, termenul *pârcălab* s-a format din deformarea cuvântului german *burggraf* (*burg* – cetate, oraș; *graf* – conte), care era funcționar numit de rege ca reprezentant al suveranului în orașele germane medievale și care dispuneau de competențe militare, judecătorești și administrative.

Pârcălabii au existat ca dregători în toate provinciile românești, sensul și importanța lor a variat în dependență de epocă și provincie. În Moldova sunt atestați în anul 1411, fiind printre cei mai vechi dregători<sup>3</sup>. Pârcălabii se numeau în ținuturile care aveau în cuprinsul lor cetăți, iar în ținuturile de hotar, precum Hotin sau Cernăuți, aceștia erau numiți *staroști*. În celelalte ținuturi aceștia aveau numele de *sudeți*. Distincția esențială consta eminent în caracterul mai diluat al competențelor militare ale sudeților. Etimologia slavonă a termenului *sudeți* – judecători, indică preponderența caracterului civil al dregătoriei.

Pârcălabul reprezenta domnitorul și asigura implementarea deciziilor domnești în cadrul ținutului, motiv pentru care se bucura de mare autoritate în ținut, aflându-se în vârful ierarhiei administrative a dregătorilor locali. Datorită acestui fapt pârcălabul și starostele se numeau în funcție de către domnitor din rândul boierilor mari. Analizând dregătoriile domnești din statul feudal Moldova, istoricul N. Grigoraș notează: „Membrii întregului aparat de stat, central și local, s-au recrutat și numit de domni numai dintre oamenii de încredere, care erau membri ai clasei dominante, dar care trebuiau să aibă și o anumită pregătire<sup>4</sup>.” „Pârcălabii, ca și alți mari dregători ai țării, se alegeau dintre marii proprietari funciari și uneori chiar dintre rudele domnului. [...] Pârcălabii, pe lângă pregătirea militară și calitățile cerute unui administrator teritorial, trebuiau să se inițieze în practica judiciară și să cunoască obiceiul pământului<sup>5</sup>.” Mai mult, din documentele vremii, se deduce că dregătoria de pârcălab se oferea drept răsplată, semn de recunoștință și apreciere pentru fidelitate și devotament acelor boieri care au îndeplinit anumite servicii domnului și țării.

O parte a cercetătorilor susțin ideea că această dregătorie nu era încredințată, în mod obligatoriu, doar boierilor de viță. Documentele istorice atestă numirea în acest post și a persoanelor ce-și trag obârșia dintr-o stare socială inferioară, uneori chiar din rândurile răzeșilor. Într-un document de la 1676, în calitate de pârcălab al Chișinăului îl întâlnim pe Hasanachi, răzeș de Cobușca, iar câțiva ani mai târziu, pe „Bogos, pârcălabul de la Chișinău, răzeșul de Soceteni<sup>6</sup>. Secolul XVI este remarcată o atenuare a rolului dregătoriei de pârcălab, după cum vom vedea și mai jos, fapt ce ne permite să conchidem că numirea pârcălabilor din pături sociale inferioare era justificată. În plus, târgul Chișinău, la acea dată nu avea o mărime și importanță semnificativă în viața politică și administrativă a țării.

Fiind cea mai importantă dregătorie din teritoriu, pârcălabia a jucat un rol aparte în viața politică a statului. Înalta poziție a dregătoriei este reflectată și de faptul că mulți ani rând deținătorii acesteia erau membri ai sfatului domnesc. În această calitate, pârcălabii participau la actul de conducere al statului și puteau exercita o anumită influență asupra celor mai importante decizii de politică internă sau externă a statului. Cercetătorul român, Nicolae Stoicescu, elucidează: „Spre deosebire de Țara Românească, în sfatul domnesc din Moldova existau, începând îndeosebi din vremea domniei lui Ștefan cel Mare, destul de numeroși pârcălabi ai cetățitorilor, care ocupau locuri de frunte în sfatul domnesc, fiind trecuți de regulă înaintea spătarului, vistierului și postelnicului<sup>7</sup>.”

Istoricul român, Giurescu C.C. scria: „Din punct de vedere ierarhic și al însemnătății în stat, în frunte vin pârcălabii moldoveni; aceștia sunt citați în mod regulat ca martori în hrisoavele domnești, și anume înaintea celor mai mulți dintre dregătorii curții. Pe vremea lui Ștefan cel Mare, când normele de

<sup>3</sup> Țop D., Savu Ciobanu L. (2011) Istoria administrației românești. Târgoviște: Bibliotheca, p. 48.

<sup>4</sup> Grigoraș N. (1971) Instituții feudale din Moldova: Organizarea de stat până la mijlocul secolului al 18-lea. București: Acad. R.S.R., p. 7.

<sup>5</sup> Grigoraș N. (1971) Instituții feudale din Moldova: Organizarea de stat până la mijlocul secolului al 18-lea. București: Acad. R.S.R., p. 288.

<sup>6</sup> Cocîrlă P. (1991) Țirgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală sec.XV-XVIII, Chișinău, p. 146.

<sup>7</sup> Stoicescu N. (1968) Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec.XIV-XVII), București: Editura Academiei R.S.R., p. 210.

cancelarie sunt pe deplin fixate ordinea înșirării pârcălabilor este aceasta: în frunte vin pârcălabii sau staroștii de Hotin; după ei urmează aceia de Cetatea Albă și cei de Chilia, apoi pârcălabul de Neamț, pârcălabul de Orhei și cel de Roman<sup>8</sup>.” În diferite perioade ale secolelor XV și XVI sunt citați ca membri ai sfatului domnesc și alți pârcălabi.

Au existat, însă, perioade din sec. XVI-XVII în care s-a observat o scădere a importanței dregătoriei de pârcălab, indispensabil legată și de scăderea autorității a însăși domniei. Importanța politică și militară a dregătoriei s-a redus, sarcinile ei reducându-se practic la atribuțiile judecătorești și fiscale. Așa spre exemplu, odată cu decăderea forței și importanței cetății și târgului Orhei în 1499, pârcălabii de Orhei nu mai apar printre membrii sfatului domnesc, fapt ce ne vorbește despre decăderea dregătoriei și, mai ales, a implicației pârcălabilor în apărarea țării, respectiv reducerea atribuțiilor militare, care se rezumau în continuare la asigurarea poliției interne și a ordinii publice.

Semnificația fluctuantă a acestei dregătorii, precum și prioritățile fixate de domnie, amplasarea geografică sau importanța ținutului scoate la iveală faptul că numărul pârcălabilor putea fi suplinit sau redus. Relevantă, în acest sens, este ilustrarea rolului pe care l-au jucat pârcălabii/staroștii în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Cu scopul realizării politicii sale de consolidare a capacității de apărare a țării, domnitorul a acordat atenție sporită fortificării cetăților de-a lungul graniței răsăritene (Hotin, Soroca, Orhei, Cetatea Albă<sup>9</sup>), pentru conducerea căroră, în perioadele de război și pentru respingerea invaziilor străine, desemna câte doi pârcălabi. Unuia îi revenea îndeplinirea atribuțiilor tradiționale ale dregătoriei, celălalt fiind responsabil de organizarea și instruirea militară a garnizoanei cetății, numit și pârcălab comandant de cetate<sup>10</sup>.

În calitate de reprezentant al puterii de stat în ținut, pârcălabului îi revenea cea mai largă și diversificată paletă de atribuții. În acest sens, cercetătorul în domeniul științei administrației, Aurel Sîmboteanu, notează: „Autoritatea pârcălabului nu cunoștea alte limite în exercitarea funcțiilor sale, decât cele teritoriale și cele ce exprimau voința domnitorului. În cadrul acestor limite, pârcălabul îndeplinea toate atribuțiile suveranității pe teritoriul ținutului. Deci, el deținea, ca reprezentant al domniei, o putere deosebită, asemănătoare cu a domnitorului asupra întregii țări și a boierului asupra satelor sale<sup>11</sup>”.

În general, atribuțiile fiecărui dregător nu erau precis delimitate, ca în dreptul public modern. Domnul putea delega adesea unui dregător o sarcină care intra în sarcinile altuia. Dar dregătorii aveau anumite atribuții specifice. Prin urmare, și sfera competențelor pârcălabului era instabilă, putând fi extinsă sau restrânsă, variație care se realiza în mod diferențiat pentru fiecare pârcălabie, în funcție de specificul local și interesul domniei. Exercițiul atribuțiilor pârcălabilor se realiza într-o colaborare și supraveghere continuă a centrului, care elabora instrucțiuni și regulamente prin care se instituiau reguli de conduită și obligațiuni ce trebuiau să fie respectate.

Fiind reprezentanții domniei în ținut, pârcălabii aveau responsabilitatea de a contribui la fortificarea apărării țării și, în acest sens, îndeplineau un șir de *atribuții militare*. Fiecare unitate administrativ-teritorială, dispunea de o organizare militară proprie, de care era responsabil pârcălabul. Printre atribuțiile elocvente în materie militară putem menționa:

- organizarea și asigurarea comandamentului steagului. Steagul reprezenta o unitate militară, instruită și echipată, la dispoziția domnului și care trebuia oricând să fie gata de intervenție. În fruntea steagului se afla un vâtav sau vâtag, care mai era numit stegar, categorie de slujbași recrutată din rândul micii boierimi și a târgoveților înstăriți. În timp de război aceștia aveau sarcini speciale,

<sup>8</sup> Giurescu C.C. (2010) Istoria românilor. vol.III. București: All, p. 295.

<sup>9</sup> Descriind strategiile de apărare întreprinse de Ștefan cel Mare, la capitolul consolidarea cetăților de-a lungul hotarelor, Nicolae Iorga istorisește: „Toate acestea (n.n. cetățile) au fost și mai bine întărite decât înainte, clădind din piatră, zidindu-le turnuri și făcând porți puternice din stejar, de Ștefan însuși, care a ales pe cei mai buni dintre boierii săi de-i făcu pârcălabi”. Iorga N. (1992) Istoria românilor pentru poporul românesc. Chișinău: Uniunea Scriitorilor, p. 71.

<sup>10</sup> Se cunosc eforturile, dar mai ales pregătirea militară de care au dovedit majoritatea pârcălabilor lui Ștefan cel Mare în anul 1476, când niciuna din cetăți nu a putut fi cucerită de turci, deși dispuneau de o artilerie puternică și de forțe numeroase cu o pregătire specială. Grigoraș N. (1971) Instituții feudale din Moldova: Organizarea de stat până la mijlocul secolului al 18-lea. București: Acad. R.S.R., p. 303.

<sup>11</sup> Sîmboteanu A. (2009) Istoria administrației publice din Moldova. Chișinău: CEP USM, p. 252.

асемănătoare celor ale cavalerilor din apusul Europei<sup>12</sup>. Fiecare steag, la rândul său, se forma din cete care se constituiau din țărani unuia sau două sate și aveau în frunte pe cetar.

Cetățile de pe teritoriul Moldovei, după importanța și mărimea lor, și potrivit sectorului pe care trebuiau să-l apere, aveau garnizoane proprii compuse dintr-un număr de ostași, de meserie, numiți „slujitori”, recrutați dintre localnici sau dintre străini, plătiți, precum și dintr-un număr de locuitori din satele ocolului fiecărei cetăți, considerate ca domnești, obligați să servească un număr fix de zile pe an, în schimbul unor reduceri sau scutiri de dări și munci<sup>13</sup>. Respectivele garnizoane se aflau sub comanda unor pârcălabi/staroști numiți de către domn pentru recrutarea și instruirea militarilor care mai sunt întâlniți cu numele de pârcălabi comandanți de cetăți. Prioritate în cazul numirii o aveau marii boieri cu pregătire militară adecvată. Pârcălabii răspundeau și de întreținerea și consolidarea cetăților, astfel încât să reziste asalturilor.

- instruirea și echiparea adecvată a militarilor, atribuție care i-a revenit pârcălabului după suferirea unui șir de eșecuri de respingere a atacurilor armate datorate recrutării maselor de țărani fără o pregătire prealabilă. Pentru îndeplinirea acestei responsabilități, pârcălabul folosea serviciile dregătorilor militari, comandanți de subunitate, a căror activitate o coordonau și controlau.

- organizau paza granițelor țării, care se asigura de locuitorii satelor limitrofe, de-a lungul hotarului. Straja hotarului țării se asigura pentru apărarea țării de invaziile grupelor de tâlhari transilvăneni sau a tătarilor și pentru supravegherea trecerii ilegale a hotarului. Îndeplinirea acestei atribuții revenea, în special, în sarcina staroștilor care administrau ținuturile de la hotarul țării. În acest sens, aveau în subordine și comandau trupe constituite din vătafi de hînsari care asigurau apărarea granițelor și a căilor de comunicație din interiorul țării.

Scăderea capacității de apărare a țării și eliminarea treptată a priorităților politicii de apărare a condus la reducerea rolului militar al pârcălabului. Apărută, inițial ca dregătorie cu competență preponderent militară, pârcălabia se transformă treptat în dregătorie civilă cu considerabile pregorative în domeniul judecătorec, administrativ și fiscal.

Cât privește *atribuțiile judecătorești* menționăm că pârcălabilor li se atribuiau ample atribuții judecătorești, aceștia având calitatea primei instanțe în soluționarea litigiilor ce se iscau în ținutul din jurisdicția sa. Dimitrie Cantemir explică: „Fiindcă boierii cei mari trebuie să fie aproape neconținut la curtea domnească și nu pot să judece toate pricinile din toată țara, de aceea s-au orânduit în cetăți și târguri judecători care să judece pricinile locuitorilor Moldovei. În unele locuri aceștia se numesc pârcălabi, iar în altele vornici sau cămărași<sup>14</sup>”.

Prin urmare, pârcălabul reprezenta instanța locală de judecată și împărțea dreptatea în cadrul ținutului, iar domnitorul constituia instanța supremă de judecată în fața căruia se putea declara apel împotriva deciziei pârcălabului de partea rămasă nesatisfăcută. Nu exista o interdicție pentru părți de a se adresa direct domnitorului pentru judecarea cauzei, dar pentru evitarea cheltuielilor suplimentare legate de deplasarea în capitala țării, preferabilă era totuși pârcălabia. Principalele atribuții ale pârcălabului în materie de judecată erau:

- judecarea litigiilor. În calitate de judecător de primă instanță, pârcălabii aveau competența de rezolvare a pricinilor civile, penale, funciare, fiscale și din orice alt domeniu la cererea părților sau la indicația domnului. Cercetătorii Elena Aramă și Valentina Coptileț, menționează: „În competența lor (n.n. pârcălabilor) intra judecarea tuturor litigiilor din ținut la adresarea unei din părți, precum și pricinile trimise de la domnitor. Domnitorul sau delega rezolvarea pricinii de către pârcălab sau dădea anumite indicații pârcălabilor pe o pricină sau alta cerând să ducă procesul până la capăt. Aceste indicații puteau fi atât din domeniul dreptului material (era indicată aplicarea anumitor norme din obiceiul pământului sau a dreptului domnesc) cât și din domeniul dreptului procedural<sup>15</sup>”.

Judecarea se făcea în baza normelor din obiceiul pământului și a probelor administrate de părți și a declarațiilor martorilor. Dacă nici una din părți nu aducea probe concludente, se fixa un alt termen de judecată. La rândul său, pârcălabul putea dispune, atunci când considera necesar, realizarea unei anchete la fața locului. În activitatea lor judecătorească, pârcălabii puteau judeca singuri sau împreună

<sup>12</sup> Oroveanu M. (1992) *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*. București: Cerma, p. 133.

<sup>13</sup> Pînzar I., Satco E. (1995) *Prefectura: Repere istorice locale*. Iași: Junimea, p. 3.

<sup>14</sup> Cantemir D. (2007) *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Cartea Moldovei, p. 196.

<sup>15</sup> Aramă E., Coptileț V. (2012) *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Cartea juridică, p. 77.

cu oameni buni și bătrâni care cunoșteau obiceiul pământului aplicabil cauzei, cu alți boieri sau slujbași ai domniei, precum vornicul de târg, șoltuzul sau pârgarii. În cazul în care, nu se puteau prezenta de către nici una dintre părți a probelor decisive, se recurgea la procedura jurământului. Partea care refuza să jure, pierdea procesul.

Pârcălabii aveau competența de a condamna la moarte și chiar executa, dacă vinovatul nu-și plătea taxa „capului” stabilită de judecată; de a stabili cuantumul despăgubirilor, în bani sau natură, a amenzilor și de încasare a lor. Partea nemulțumită de felul în care s-a împărțit dreptatea se bucura de dreptul de apel la domn, iar pârcălabul avea obligația să-i fixeze „termen la divan”.

- executarea hotărârilor judecătorești ale sfatului domnesc. Această atribuție le revenea pârcălabilor din calitatea lor de autoritate executivă locală. La ordinul domnului pârcălabii încasau de la cei condamnați amenzile – și le trimiteau la curte, cheltuielile de judecată, precum și despăgubirile fixate de domn. Pârcălabii treceau la executarea hotărârilor sfatului domnesc, conform dispozițiilor inserate într-o așa zisă carte domnească, în care se prevedea amănunțit întreaga procedură. Dacă o hotărâre se anula, după o rejudecare a procesului, pârcălabii erau invitați să revină asupra măsurilor luate.

- dispunerea și desfășurarea anchetei la fața locului - se îndeplinea de pârcălab din ordinul domnului, care din lipsă de probe, nu putea decide asupra rezolvării litigiului. Asemenea anchete se cereau și în cazul în care domnitorul se îndoia de veridicitatea probelor sau documente probatoare în proces. Până la sosirea rezultatelor anchetei, judecarea cauzei era suspendată. Pârcălabii deveneau responsabili de această atribuție datorită faptului că ei cunoșteau cel mai bine situația de la fața locului și obiceiurile locale. Cele mai multe anchete se dispuneau în litigiile care aveau ca obiect proprietatea (încălcarea hotarelor, stabilirea proprietarului, adjudecarea proprietății) și în domeniul fiscalității.

Pentru realizarea anchetei, pârcălabul putea convoca diverse persoane care considera că puteau contribui la stabilirea adevărului, spre exemplu, martorii care au fost de față la întocmirea actelor. Cei care depuneau mărturie erau obligați să jure. De asemenea, aceste proceduri pârcălabii le desfășurau de cele mai multe ori împreună cu oamenii buni și bătrâni. Rezultatele constatate ca urmare a anchetei se expuneau în cadrul unui raport al pârcălabului („mărturie”) care se prezenta domnitorului de către părțile interesate. În anumite cazuri, domnul putea să lase pe pârcălab să hotărască în baza anchetei întreprinse.

- îndeplinirea actelor notariale – înaintea pârcălabilor se încheiau acte de vânzare-cumpărare, se făceau schimburi sau zăloguri.

Pârcălabilor le revenea și competența colectării taxelor, impozitelor, birurilor datorate de populație domniei pentru îndeplinirea căreia exercitau *atribuții fiscale*, „...sarcinile lor principale fiind încasarea birului și trimiterea lui vistierie. În afară de bir ei strângeau în satele domnești și dijma percepută din toate produsele mai însemnate ale țării: grâne, fân, cânepă, vite, porci, pește. Pe lângă aceasta, populația era obligată față de domnie să presteze anumite munci, pe care pârcălabii trebuiau să le supravegheze: căratul sau transportul cu carele, podvoadele, olacul și conacele, cositul fânului, pescuitul (3 zile), obligația păzirii și ducerii la domn a celor vinovați, obligația străjii, obligația apărării cetăților și a veniturilor, etc.<sup>16</sup>[17].”

Atribuțiile fiscale pârcălabii și le îndeplineau în calitate de agenți fiscali locali, fiind trimișii marelui vistiernic în ținuturi. La îndeplinirea acestor sarcini, pârcălabul se ajuta de toți dregătorii administrației statului în teritoriu (podvodari, globnici, deșugubinari). Principalele atribuții delegate de puterea centrală în materie fiscală vizau colectarea platei impozitelor de către locuitori în conformitate cu catastifele vistieriei, efectuarea podvoadelor și ale celorlate munci față de stat, supravegherea încasării impozitelor, controlul activității agenților fiscali din subordine. Pârcălabii se bucurau și de dreptul de a impune impozite suplimentare în ținut, zise excepționale, și asigurarea colectării lor.

Observăm din cele relatate că pârcălabii, reprezentanții puterii locale în teritoriu, îndeplineau un spectru foarte larg de atribuții în cadrul ținuturilor din Moldova, în anumite perioade având chiar putere discreționară, fiind cea mai importantă dregătorie de interes local și bucurându-se de o mare autoritate. Îndeplinirea competenței se făcea sub supravegherea strictă și cu respectarea instrucțiunilor și ordinelor date de domnitor și de marii dregători. În subordine aveau un ansamblu de dregători mai mici și slujbași, selectați din rândurile boiernașilor provinciali, organizați într-o structură ierarhică, a căror activitate o supraveghea și controla pentru îndeplinirea voinței domnului. Aveau în subordine și

<sup>16</sup> Gumenii I. (2002) Istoria ținutului Hotin: de la origini până la 1806. Chișinău: Civitas, p. 61.

trupe de poliție judiciară și administrativă a ținutului și pe timp de pace îndeplineau rolul de organe executive locale.

Pe lângă pârcălabi și staroști administrația de stat din teritoriu cuprindea și alți dregători, trimiși ai domnului în unitățile administrativ-teritoriale delegați cu diverse sarcini:

a. printre aceștia am putea menționa pe *serdar*. Atestați pentru prima dată pe la jumătatea sec.XVII-lea, se consideră că dregătoria a apărut în timpul domniei lui Vasile Lupu, după ce în 1650 Moldova a suferit o invazie devastatoare din partea tătarilor.

Serdarul, denumire de origine turcă (de la *ser* care se traduce *cap* și *dar* care desemnează pe cel *care ține*, prin care se înțelegea *general, comandant de ieniceri*), în Moldova avea comanda oștilor din răsăritul țării și asigura paza celei mai vulnerabile porțiuni a hotarului, aflată permanent sub amenințarea prăzilor tătarăști. Un fel de păzitor de margine sau cum îl numește Miron Costin „hatman de câmp”, serdarul avea sub comanda sa toți călărașii și pe mazilii din ținuturile Orhei, Lăpușna și Soroca.

Serdarul avea și largi competențe fiscale și judecătorești similare celor ale pârcălabilor și care s-au accentuat odată cu decăderea puterii militare Moldovei, fapt ce a condus la un conflict de competențe între aceste dregătorii. La 5 aprilie 1730 Grigore Ghica delimitează competența în materie de judecată în favoarea pârcălabilor, iar serdarilor li se instituie dreptul de supraveghea activitatea judecătorească a pârcălabilor, putând sesiza domnia în caz de depistare a încălcărilor. Serdarului i se recunoaște dreptul de a institui *namesnici* responsabili de paza marginii ținutului, de prinderea hoților de cai tătarăști sau turcești pentru a-i împiedica pe aceștia să-și facă singuri dreptate, precum și posibilitatea de a judeca vorniceii din sate vinovați de risipa locuitorilor. Ca urmare a Așezământului din 1741 s-au instituit măsuri de limitare a abuzurilor generate de serdari, fapt ce a condus la diminuarea importanței acestei dregătorii până la desființarea ei.

b. O altă dregătorie, datată încă înainte de mijlocul secolului al XVI-lea, era cea a *marilor vătavi*, pe care i-am menționat și mai sus. În momentul instituirii, această funcție purta caracter militar, pentru ca în timp, datorită atribuțiilor îndeplinite pe timp de pace, să capete un caracter administrativ. Printre îndatoririle vătavilor era și aceea de a acorda ajutor agenților fiscali la încasarea impozitelor, alături de care, sau individual, aveau dreptul de a sechestra bunurile celor care nu-și onorau obligațiile fiscale. Izvoarele istorice privitoare la ținutul Lăpușna atestă pe marele vătav ca unic administrator, datorate probabil așezării ținutului în apropierea de Țara Românească și influențată de modelul acesteia de diriguire, până spre mijlocul sec.XVI-lea, atunci când locul vătavilor a fost preluat de pârcălabi.

Există o serie de documente din care se atestă că marii vătavi îndeplineau și atribuții judecătorești, și anume puteau judeca singuri, sau împreună cu alți dregători domnești, judecau pe cei care le cereau, pe hoții prinși de ei sau pe împričinații trimiși de domn. Marii vătavi judecau procese de datorii, de proprietate, mai precis de încălcări de proprietate și în special de furt. Celelalte atribuții judiciare erau similare celor ale pârcălabilor, putând judeca și împărți dreptate, stabili zi de judecată în fața domnului, executa hotărâri domnești, încasa amenzi, dispune arestări, desfășura anchete etc. În jurul celei de-a doua jumătăți a secolului XVII-lea această dregătorie a fost desființată și înlocuită de *marii căpitani*, care au preluat cea mai parte a atribuțiilor vătavilor.

c. În afara reprezentanților domniei din cadrul ținuturilor, în calitate de agenți locali, puterea centrală avea dislocați dregători și la nivelul orașelor și satelor care coexistau cu autoritățile reprezentative locale și asupra cărora exercita control asupra comunităților urbane și rurale concentrând astfel puterea în mâinile sale. Reprezentantul domnesc în târguri era *vornicul*, denumire care s-a format de la slavul *dvornic* care desemna pe comandantul curții. Vornicul se numea în funcție de către marele vornic motiv pentru care în unele izvoare istorice el este atestat cu numele de *namesnic* (termen, de asemenea de origine slavă prin care se înțelege *locțiitor*) și în ierarhia administrativă apare superior reprezentanților comunității urbane, șoltuzilor, pârgarilor și avea o serie de îndatoriri cu caracter juridic, în special, în materie de proprietate.

Prin urmare, instituția reprezentantului statului în teritoriu are tradiții istorice bogate și datează încă de la constituirea statului Țara Moldovei. Conducerea ținutală și îndeplinirea îndatoririlor domnești în perioada Moldovei istorice se realiza, în principal, prin intermediul instituției pârcălabiei, care nu era altceva decât exponentul puterii domnești în teritoriu și se bucura de prerogativele puterii centrale în rezolvarea problemelor ținutului. Pârcălabului îi reveneau importante funcții juridice, militare, fiscale și alături de alți slujbași domnești, constituiau mecanismul de administrare a

ținuturilor. Pe parcursul evoluției sale instituția dată a suferit modificări, dar esența rămâne stabilă, de a reprezenta puterea centrală pe plan local.

#### **References**

1. Aramă E, Coptileț V. (2012) Istoria dreptului românesc. Chișinău: Cartea juridică.
2. Cantemir D. (2007) Descrierea Moldovei. Chișinău: Cartea Moldovei.
3. Cocîrlă P. (1991) Țîrgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală sec.XV-XVIII, Chișinău.
4. Giurescu C.C. (2010) Istoria românilor. vol.III. București: All.
5. Grigoraș N. (1971) Instituții feudale din Moldova: Organizarea de stat până la mijlocul secolului al 18-lea. București: Acad. R.S.R.
6. Gumeni I. (2002) Istoria ținutului Hotin: de la origini până la 1806. Chișinău: Civitas.
7. Iorga N. (1992) Istoria românilor pentru poporul românesc. Chișinău: Uniunea Scriitorilor.
8. Oroveanu M. (1992) Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale. București: Cerma.
9. Pînzar I., Satco E. (1995) Prefectura: Repere istorice locale. Iași: Junimea.
10. Sîmboteanu A. (2009) Istoria administrației publice din Moldova. Chișinău: CEP USM.
11. Stoicescu N. (1968) Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec.XIV-XVII), București: Editura Academiei R.S.R.
12. Țop D., Savu Ciobanu L. (2011) Istoria administrației românești. Țîrgoviște: Bibliotheca.